

O TRŽAŠKI OPTIMISTIČNI AGITKI

Vsako gostovanje tržaškega SNG v Ljubljani je razveseljiv dogodek ne samo za ožji krog ljubiteljev gledališke umetnosti, marveč tudi za naše širše občinstvo, za vse tiste, ki jim je obstoj narodno ogroženega slovenstva v Trstu pri srcu. In vsako gostovanje tega gledališča nas vedno znova prepriča, da je to, po svojem maloštevilnem ansamblu in pičlih materialnih sredstvih sicer skromno gledališče, vendarle vseskozi živo, napredno, vabljivo gledališče, ki vzlic vsem objektivnim težavam uspešno opravlja svojo gledališko in še bolj odgovorno prosvetno nalogo: vzbuja zanimanje za kulturo v narodnem jeziku in s tem krepi narodno zavest našega primorskega ljudstva.

V preteklih dneh je tržaško slovensko gledališče uprizorilo izvirno slovensko dramo domačina Tržačana, ki obravnava domačo snov.¹ Tako nas je naš slovenski živelj v Trstu po vrsti kvalitetnih pripovednih del presenetil še z izvirno dramo, in to dramo z aktualno tržaško tematiko. In prav to nas je napotilo, da spregovorimo na tem mestu o tem vseskozi simpatičnem dramskem prvencu Josipa Tavčarja nekaj besed.

Motiv kakor tudi obdelava motiva J. Tavčarjeve drame nas spominja na našo dramatiko narodne preporodne dobe, kar je razumljivo, saj ima vse prosvetno in kulturno delo v Trstu narodno obrambni značaj, kakršnega je imelo vse slovensko pisanje in kulturno ubadanje v preteklem 19. stoletju. Preprostost zgodbe in gradnje drame Josipa Tavčarja, ki je brez dvoma obetajoč dramski talent, je zavestna preprostost, ki v polni meri upošteva občinstvo, kar je razvidno tudi iz Tavčarjevega zelo preudarnega in po svoji skromnosti simpatičnega razmišljanja v »Avtorjevi napotnici«, objavljeni v Zborniku XII. sezone SNG v Trstu.

V čem so značilnosti te drame, ki spominjajo na dramatiko naše narodno obrambne dobe? Predvsem v snovi. V Tavčarjevi drami gre za soočenje dveh svetov, domačega in tujega, in za boj teh dveh moralnih svetov za našega človeka, kar je pogost motiv naše dramatike pretekle dobe. Blišč tuje mestne kulture, ki skuša našega človeka izneveriti njegovemu jeziku, njegovi ljudski skupnosti na eni strani, in zvestoba svojemu ljudstvu, njegovim običajem, njegovemu skromnemu in poštenemu življenju, ki se upira vsem vabam tujstva, na drugi strani. V tuji svet, ki je hkrati svet naglega, kapitalistično brezobzirnega pridobivanja materialnih dobrin, je v tej igri ves zaverovan Srečko Dolinar, ki pljuje na svojo bedno učiteljsko plačo in na svoj bedni učiteljski stan in v tej zvezi na vesoljni in jugoslovanski socializem kot »zadevo beračev«. V ta tuji, bogati svet je pod njegovim vplivom zagledan tudi njegov sin, nedoštudirani gimnazijec Ludvik, ki je obesil šolo na klin in sanjari o velikih trgovskih transakcijah, ki ga bodo čez noč napravile za bogataša, enako kakor sanjari njegov oče, da bo v nogometnem srečolovu ulovil milijon. Na drugem ideološkem in moralnem bregu so ostale osebe te igre: Dolinarjeva žena, tiha trpinka Katja; njena hči, šivilja Marija; Katjin

¹ Josip Tavčar, Prihodnjo nedeljo. Drama v treh dejanjih. Režija: Jože Babič, scena: Jože Cesar. Gostovanje tržaškega SNG v Mestnem gledališču v Ljubljani.

brat, delavec Valentin, in pa Marijin zaročenec France Veljak, ki sta oba prepričana socialisti, prvi kot tržaški delavec, drugi kot nameščenec jugoslovanskega podjetja, ki trguje s Trstom.

Tudi ljubezenski konflikt Tavčarjeve drame je zasnovan po načinu romantično domoljubne drame preteklega časa. Medtem ko si častihlepni Dolinar želi za zeta gospoda, bogatina, se pravi, tujca, se hoče hči Marija sporazumno z materjo in stricem Valentinom poročiti s poštenjakom in socialistom Veljakom. Avtor razplete dramski vozal seveda v korist moralnejše stranke, v korist domoljubja in socializma. Dolinarjeva fiksna ideja, da bo nazadnje vendarle zadel milijonski dobiček, se nazadnje razblini v nič, njegov malopridni sin Ludvik, sad njegove potuhe, se po neki nesrečni trgovski transakciji vkrca na izseljensko ladjo in brez slovesa odide v Avstralijo. Po tej katastrofi, ki zadene vso Dolinarjevo družino, se pohlevna Katja končno upre moževi tiraniji in izbojuje poroko Marije z Veljakom, ki se odpeljeta v Ljubljano, da bi si tam s poštenim delom ustvarila srečo. Konec drame ostane na odru samo še srečolovec Srečko Dolinar s svojo mladoletno hčerko Marto, pobit zaradi vsega tega, kar se je zgodilo, še vedno sanjari, čeprav brez prepričanja, o milijanskem dobitku, ki ga bo končno napravil »gospoda«.

Vso našo romantično domoljubno dramatiko označuje moralni optimizem, ki pa ni neverjeten, saj je zgrajen na zdravi morali ljudstva in naroda, ki se skuša s trdnim, poštenim delom ohraniti na svoji zemlji. To, kar dela našo romantično domoljubno dramo manj verjetno, recimo, naivno, niso toliko v njej zastavljene dileme in razrešitve teh moralnih dilem, ki jih je poznejši razvoj našega narodno obrambnega boja v zvezi s svetovnimi dogodki v celoti potrdil, kot pa črno-belo tehnika v slikanju nasprotnih strank. Tej črno-beli tehniki se tudi Josip Tavčar v svoji drami ni znal docela izogniti. Ne mislimo tu samo na zagovornika naglega bogatenja, Srečka Dolinarja, ki je s svojo loterijsko manijo v tej vseskozi resni igri izrazito komedijsko groteskni tip, v daljnem sorodstvu z Nestroyevimi srečolovci, marveč predvsem na njegovega sina Ludvika, ki ni zgolj simbol naglega bogatenja, marveč psihološko izdelan zastopnik povojne družbene demoralizacije in kot tak glavni protiigralec Francu Veljaku. In predvsem tej osebi, Ludviku, dejansko velja Tavčarjevo nekoliko profesorsko rezoniranje v že omenjenem stavku — »Avtorjeva napotnica«: »Dandanes se namreč vedemo, kot da bi morali živeti samo nekaj trenutkov in bi v teh pičlih trenutkih morali izkoristiti vse, kar nam lahko nudi življenje. Izgubili smo smisel za notranje, moralne vrednote in skušamo nadomestiti to izgubo z nesmiselno težnjo po zunanjem blesku.« — »Ko bi hoteli poiskati vzroke, ki so nas dovedli v to kritično stanje, bi najbrž odkrili, da so ti vzroki v napačnem pojmovanju tehničnega napredka, ki nam obljublja nemogoče svetove. Naše stanje pa bi ne bilo tako obupno, ko ne bi verovali v tehniko kot srednjeveškega boga, kajti tehnika ne bi smela biti neomejen gospodar našega duha, temveč samo njegova skromna in vdana služkinja. To pomeni, da človek veruje danes bolj v proizvode svojega duha kot pa v samega sebe.«

Z malikovanjem tehnike meni Josip Tavčar očitno malikovanje osebnega udobja, katerega otipljivi simboli so danes po rastoči liniji — vespa, motor, avto do Cadillaca ob popolni brezbriznosti do človeške skupnosti, svojega ljudstva in naroda. Mislim, da avtorja ne bi bilo težko prepričati, da ta

»malaise morale« ni napadla samo tržaške mladine, marveč tudi ves povojni svet. Tudi v Sloveniji, Jugoslaviji, ne manjka mladih ljudi, ki menijo, da se da zunaj, »v velikem svetu« brez napora in čez noč obogateti in da razkošni motor, avto pomeni sodobni življenjski stil in kot tak edini smisel človeškega življenja. Ta okolnost nekoliko slabi moralno antitezo Tavčarjeve vseskozi simpatične agitke.

J. Tavčarjeva igra pa vsebuje še neko drugo moralno sestavino, mimo katere ne moremo, neki čustveni element, ki se zdi na prvi pogled romantična sentimentalnost, ki pa je dejansko molčeč poziv avtorja vsem nam, ki živimo v narodni državi. Vse pozitivne osebe v Tavčarjevi drami, vsi, ki še niso ne ljudski ne narodni renegati, kakor Marija, Katja, Valentin, zaupno upirajo oči v Slovenijo, v Jugoslavijo kot v deželo ostvarjenega socializma, deželo socialne pravičnosti, narodne svobode in visoke kulturnosti. Teh zaupnih pogledov ne smemo razočarati, to je zgodovinska odgovornost nas vseh do vsega našega življa izven naših državnih meja.

Uprizoritev J. Tavčarjevega dela je bila v znamenju tiste neposrednosti, preprostosti in ansamblske ubranosti, ki odlikuje vse predstave slovenskega gledališča v Trstu. In zdi se, da avtor, ko je pisal svojo dramo, ni mislil samo na občinstvo, ki jo bo gledalo, marveč tudi na igralsko družino, ki jo bo igrala. Ali ni figura Dolinarja naravnost napisana na obraz in stas večno nervoznega, vznemirjenega in vznemirljivega Rada Nakrsta, oseba tržaškega pokovca Ludvika na še vedno mladostno burnega in spakljivega Miho Baloha, delavca Valentina na domačno prostodušnega Joška Lukeža, trpinke Katje na materinsko resnobno Leli Nakrstovo, Marte na rojeno naivko Bogdano Bratuževo in poštenega Veljaka na Staneta Starešiniča, standardnega igralca junakov brez strahu in madeža?

Scenska podoba Jožeta Cesarja je bila s svojo preprosto, estetsko zamisljivo moderna v najboljšem smislu besede, režija Jožeta Babiča pa je ugajala po tisti lastnosti, ki je med sodobnimi režiserji tako redka, po svoji veliki diskretnosti.

J. Tavčarja tržaška optimistična agitka nas je s svojim toplim in prostodušnim obravnavanjem pereče tržaške tematike ne samo očarala, marveč nam dala tudi misliti. Duhovno zabavati občinstvo in mu dati hkrati razmišljati pa je že od nekdaj pravi namen gledališča kot moralno vzgojne ustanove.

Vladimir Kralj